

๒๕๖๓/๓/๐๖

เชียงใหม่ ก่อน "เทศาภิบาล", พ.ศ. ๒๓๘๔-๒๔๔๒ : การศึกษา
โครงสร้างอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจ

นางสาววิไล สุทธิศิริกุล

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

ภาควิชาประวัติศาสตร์

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๖๔

ISBN 974-564-423-4

009032

i 17380972

CHIANG MAI BEFORE " THESAPIBAN " , 1846-1899: A STUDY OF
POLITICAL AND ECONOMIC STRUCTURE

Miss Vilai Suthisirikul

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for the Degree of Master of Arts

Department of History

Graduate School

Chulalongkorn University

1985

หัวข้อวิทยานิพนธ์ เชียงใหม่ ก่อน "เทศาภิบาล", พ.ศ. ๒๓๘๔-๒๔๔๒ : การศึกษา
โครงสร้างอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจ
โดย นางสาววิไล สุทธิศิริกุล
ภาควิชา ประวัติศาสตร์
อาจารย์ที่ปรึกษา อาจารย์ ฉลอง สุนทราวาณิชย์

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโท

.....
(รองศาสตราจารย์ ดร. สุประดิษฐ์ บุนนาค)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร. ธิดา สาระยา)

.....ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และกรรมการ
(อาจารย์ ฉลอง สุนทราวาณิชย์)

.....กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. บุษกร กาญจนจारी)

.....กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ วิไล เลขา ธารธนสาร)

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

หัวข้อวิทยานิพนธ์ เชียงใหม่ก่อน "เทศาภิบาล", พ.ศ. ๒๓๘๔-๒๔๔๒ : การศึกษาโครงสร้าง
 อำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจ
 ชื่อนิสิต นางสาววิไล สุทธิศิริกุล
 อาจารย์ที่ปรึกษา อาจารย์ ฉลอง สุนทราวาณิชย์
 ภาควิชา ประวัติศาสตร์
 ปีการศึกษา ๒๕๒๗

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มุ่งศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจของเชียงใหม่ก่อนการจัดการปกครองแบบเทศาภิบาล ในช่วงระหว่าง พ.ศ. ๒๓๘๔-๒๔๔๒ โดยพิจารณาถึงผลของการเข้ามาทำป่าไม้ของคนในบังคับอังกฤษ การขยายตัวทางการค้าและการเข้ามาของมิชชันนารีในเชียงใหม่ ซึ่งการเข้ามาของกลุ่มผลประโยชน์นี้ก่อให้เกิดความขัดแย้งกับเจ้านายเชียงใหม่ อันทำให้อำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจของเจ้านายลดน้อยลงยิ่งไปกว่านั้นเมื่อราชสำนักกรุงเทพฯ เข้ามาจัดราชการในปี พ.ศ. ๒๔๑๗-๒๔๔๒ ก็ยังมีผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจ

ผลของการศึกษาพบว่า การเข้ามาจัดการปกครองแบบเทศาภิบาล ในเชียงใหม่ พ.ศ. ๒๔๔๒ นั้น ปรากฏว่าปฏิกริยาต่อต้านอย่างรุนแรงจากอำนาจเดิมไม่เกิดขึ้น อันเนื่องมาจากอำนาจของเจ้านายเมืองเชียงใหม่ได้ถูกสั่นครอนลงไปมากแล้ว อันเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นก่อนหน้านี้

3

Thesis Title	Chiang Mai before "Thesapiban," 1846-1899: A Study of Political and Economic Structure
Name	Miss Vilai Suthisirikul
Thesis Advisor	Mr.Chalong Soontravanich
Department	History
Academic Year	1984

ABSTRACT

This Thesis is an analysis of the evolution of the political and economic structure in Chiang Mai during 1846-1899 A.D.before the introduction of the "Thesapiban" system. In this, the aim of the research is to study the impact of the penetration of British Subject, Western Trade, Teak Industry and Missionaries in Chiang Mai. These factors brought up the conflict between these interest groups and Chiang Mai ruling princes; in consequence the latter's political and economic power was undermined.

Besides, Western pressure was strongly felt in Chiang Mai with the emergence of large scale timber business dominated by British merchants. Eventually a tense situation developed between British merchants and Chiang Mai ruling princes; which demanded Bangkok intervention in Chiang Mai politics.

From 1874 to 1899, Bangkok moved in to supervise the carrying out of the provision of the Chiengmai Treaty of 1874.

This changed the internal administrative structure and pattern of government Chiang Mai. Obviously, the change overall that happened to Chiang Mai was its loss of the traditional form of autonomy in their relation with the court of Bangkok known as "Tributary States".

This research finds that the process of change that took place before 1899 actually affected the authority of the ruling princes. When Bangkok took control over Chiang Mai by the centralized system of provincial administration "Thesapiban" in 1899, the resistance from the ruling princes was minimal.

กิตติกรรมประกาศ

ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณและระลึกในพระคุณของอาจารย์ฉลอง สุนทราวาณิชย์ ที่กรุณารับเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และได้สละเวลาอันมีค่าอย่างยิ่งในการให้คำปรึกษา แก้ไขวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ด้วยดีตลอดมา ซึ่งผู้เขียนจะขอระลึกในพระคุณที่ได้รับนี้ตลอดไป

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ไม่สามารถสำเร็จลงได้ ถ้าปราศจากการให้ความช่วยเหลือ และให้กำลังใจ จาก เพื่อน พี่ น้อง และหลานๆ สิ่งเหล่านี้ได้เป็นพลังผลักดันให้ผู้เขียนสามารถฟันฝ่าความยากลำบากต่างๆที่ผู้เขียนประสบ และทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้

สุดท้ายนี้ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณพ่อและแม่ที่ให้การสนับสนุนทั้งทางด้านกำลังใจทรัพย์ และกำลังใจ ความห่วงใยและเข้าใจลูกเสมอมา

วไล สุทธิศิริกุล

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ข
บทนำ.....	ฉ
บทที่	
๑. สภาพสังคมเมืองเชียงใหม่ก่อน พ.ศ. ๒๓๘๔	
ประวัติความเป็นมาของเมืองเชียงใหม่.....	๑
การขึ้นมาใช้อำนาจของกลุ่มผู้นำสายตระกูลพิชัยจักร์ (เชื้อเจ็ดตน).....	๕
ความสัมพันธ์ระหว่างเชียงใหม่ ลำพูน และลำปาง.....	๑๕
ความสัมพันธ์ระหว่างเชียงใหม่กับราชสำนักกรุงเทพฯ.....	๒๐
ความสำคัญของลานนาไทยต่อพม่าและไทยสมัยอยุธยา.....	๒๐
ความสำคัญของลานนาไทยต่อไทยในสมัยกรุงธนบุรีและรัตนโกสินทร์.....	๒๘
หน้าที่ของเชียงใหม่ต่อกรุงเทพฯในฐานะประเทศราช.....	๓๔
การควบคุมหัวเมืองประเทศราชเชียงใหม่.....	๓๗
การจัดองค์กรภายในของสังคมเชียงใหม่.....	๔๑
ลักษณะการปกครองของเมืองเชียงใหม่.....	๔๑
สภาพสังคมเมืองเชียงใหม่.....	๔๒
ลักษณะการผลิตในสังคมเมืองเชียงใหม่.....	๖๖
๒. การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเชียงใหม่ พ.ศ. ๒๓๘๔-๒๔๑๗	
การติดต่อกันระหว่างเชียงใหม่กับอังกฤษ.....	๗๐
การเข้ามาทำป่าไม้ของคนในบังคับอังกฤษในเชียงใหม่.....	๗๒
ผลกระทบต่อการเข้ามาทำป่าไม้ของคนในบังคับอังกฤษต่อสังคมเมืองเชียงใหม่.....	๗๕
การทำป่าไม้กับผลกระทบต่อเจ้านายและไพร่ในเมืองเชียงใหม่.....	๗๖

การขยายตัวทางการค้าในเชียงใหม่ พ.ศ. ๒๓๗๒-๒๔๔๐.....	๘๕
การเข้ามาของมิชชันนารีในเชียงใหม่ พ.ศ. ๒๔๑๐.....	๙๑
สภาพทางการเมืองภายในของเมืองเชียงใหม่ พ.ศ. ๒๓๘๔-๒๔๑๗.....	๙๗
๓. การเข้ามาเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและเศรษฐกิจของราชสำนักกรุงเทพฯ ในเชียงใหม่ พ.ศ. ๒๔๑๗-๒๔๔๒	
สภาพทั่วไปของเมืองเชียงใหม่ก่อน พ.ศ. ๒๔๑๗.....	๑๐๗
สภาพทางการเมืองในเชียงใหม่.....	๑๐๗
ปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นในเชียงใหม่อันมีผลกระทบต่อผลประโยชน์ของคนในบังคับอังกฤษ.....	๑๐๙
การแก้ปัญหาของราชสำนักกรุงเทพฯก่อน พ.ศ. ๒๔๑๗.....	๑๑๑
การทำสัญญาเชียงใหม่.....	๑๑๔
การเข้ามาของราชสำนักกรุงเทพฯ . ช่วงแรกระหว่าง พ.ศ. ๒๔๑๗-๒๔๒๗....	๑๑๙
การส่งข้าหลวงขึ้นไปประจำที่เชียงใหม่.....	๑๑๙
บทบาทของข้าหลวงในช่วงปี พ.ศ. ๒๔๑๗-๒๔๒๖.....	๑๒๑
ความขัดแย้งระหว่างข้าหลวงกับเจ้านายเมืองเชียงใหม่.....	๑๒๓
การเข้ามาของราชสำนักกรุงเทพฯ . ช่วงที่สองระหว่าง พ.ศ. ๒๔๒๗-๒๔๓๕....	๑๒๕
การเข้ามาจัดราชการในเชียงใหม่ของกรมหมื่นพิชิตปรีชากร พ.ศ. ๒๔๒๗..	๑๒๖
การจัดการแก้ไขปัญหาเรื่องการทำป่าไม้.....	๑๒๙
การจัดการเรื่องภาษีอากร.....	๑๓๑
การจัดการปกครองแบบเสนาทนต์ตำแหน่ง.....	๑๓๔
ผลกระทบต่ออำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจของเจ้านายและไพร่.....	๑๓๘
การเข้ามาของราชสำนักกรุงเทพฯ . ช่วงที่สามระหว่าง พ.ศ. ๒๔๓๖-๒๔๔๒....	๑๔๓
การขยายตัวทางการค้ากับกรุงเทพฯ.....	๑๔๓
การขยายตัวของการทำป่าไม้.....	๑๔๔
การจัดการเรื่องป่าไม้.....	๑๔๖
การจัดราชการของพระยาทรงสุรเดช พ.ศ. ๒๔๓๖-๒๔๔๒.....	๑๔๘

หน้า

บทสรุป.....	๑๖๐
บรรณานุกรม.....	๑๖๗
ภาคผนวก.....	๑๘๕
ประวัติผู้เขียน.....	๒๑๕

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๒ ราชสำนักกรุงเทพฯ เข้ามาจัดการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาลขึ้นในมณฑลพายัพ การจัดการปกครองแบบใหม่ที่มีชื่อได้ว่า เป็นการเปลี่ยนแปลงฐานะของเมืองเชียงใหม่จากระเทศราช มาเป็นดินแดนส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรไทยที่มีกรุงเทพฯ เป็นศูนย์กลางอย่างแท้จริง และเป็นการตั้งอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง รัตนอนำมาจากการเมือง การปกครองที่มีอยู่เดิมของเจ้าผู้ครองนคร ญาติพี่น้องบุตรหลานให้หมดไป อย่างน้อยก็ในทางทฤษฎี อย่างไรก็ตาม ปรากฏว่าการเปลี่ยนแปลงในครั้งนี้มีปฏิกิริยาต่อต้านในระดับต่ำมากในหมู่ชนชั้นปกครองเดิมของเมืองเชียงใหม่ เป็นเช่นนี้เพราะก่อนหน้านี้ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นภายในท้องถิ่นเมืองเชียงใหม่อยู่ก่อนแล้ว ซึ่งทำให้การเข้าไปจัดการปกครองของราชสำนักกรุงเทพฯ ในปี พ.ศ. ๒๔๔๒ กระทบไปได้ค่อนข้างราบรื่น

ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๘๔ จนกระทั่งถึง พ.ศ. ๒๔๔๒ ได้มีปัจจัยใหม่ ๆ เข้ามามีผลกระทบต่อสังคมเมืองเชียงใหม่ และทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างทางการเมือง การปกครองของเมืองเชียงใหม่ ปัจจัยดังกล่าวได้แก่ หลังจากที่อังกฤษเข้ายึดครองพม่าในตอนล่าง พ.ศ. ๒๓๖๘ อังกฤษเข้ามามีผลประโยชน์ทางการค้าและกิจการป่าไม้ในพม่า ในปี พ.ศ. ๒๓๘๔ อังกฤษได้ขยายการค้าและการทำป่าไม้เข้ามาในเมืองเชียงใหม่ คนในบังคับอังกฤษเริ่มเข้ามาทำป่าไม้ในเมืองเชียงใหม่มากขึ้น จนก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างเจ้ากับคนในบังคับอังกฤษเรื่องผลประโยชน์จากป่าไม้ เกิดมีกรณีพิพาทฟ้องเจ้าขึ้นอำนาจของเจ้าเริ่มถูกท้าทาย ยิ่งไปกว่านั้นเมื่อคนในบังคับอังกฤษเข้ามาในเมืองเชียงใหม่มากขึ้น ก็ก่อให้เกิดการขยายตัวทางการค้าระหว่างเชียงใหม่กับมะละแหม่งมากยิ่งขึ้น เป็นผลให้เศรษฐกิจในเมืองเชียงใหม่ถูกกระทบและเปลี่ยนแปลงไปด้วย การเข้ามาของมิชชันนารีอเมริกันในเมืองเชียงใหม่ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๐ เพื่อเผยแพร่ศาสนาคริสต์ ก็ก่อให้เกิดความขัดแย้งทางด้าน

คำสอนของศาสนาคริสต์กับจารีตประเพณีของบ้านเมือง นำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างเจ้านายกับไพร่
 มากยิ่งขึ้น การที่ไพร่ที่เป็นคริสเตียน ต้องเลิกนับถือผี ไม่ยอมร่วมการเซ่นไหว้บนบานศาลกล่าว ไม่ยอม
 เสียเงินค่าบูชาผี ไม่ยอมทำงานในวันอาทิตย์ เป็นต้น ในแง่หนึ่งเป็นการท้าทายอำนาจของชนชั้น
 ปกครอง สิ่งเหล่านี้สร้างความไม่พอใจให้กับเจ้านายมาก ดังจะเห็นได้จากการที่พระเจ้ากาวิโรศฯ
 สั่งประหารชีวิตหนานสุริยะ ซึ่งเป็นคริสเตียน ในข้ออ้างว่า หลบเลี่ยงราชการและหนีการเกณฑ์
 ความขัดแย้งในลักษณะนี้มีผลกระทบต่ออำนาจของเจ้านายเชียงใหม่ นอกจากนี้ความขัดแย้งในหมู่
 เจ้านายสายตระกูลต่างๆในเชียงใหม่ ก็เป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยทวีความอ่อนแอในโครงสร้างอำนาจ
 ทางการเมืองและเศรษฐกิจมากยิ่งขึ้น

นอกจากปัจจัยดังกล่าวนี้ที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างอำนาจ ทำให้อำนาจ
 ของเจ้าค่อยถูกท้าทายมากยิ่งขึ้น และในประการสำคัญคือ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๑๗-๒๔๔๒ ราชสำนัก
 กรุงเทพฯ ได้เริ่มเข้ามาจัดราชการในเชียงใหม่ เช่น การทำสัญญาเชียงใหม่ พ.ศ. ๒๔๑๗
 การส่งข้าหลวงขึ้นมาประจำที่เมืองเชียงใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเข้ามาจัดการปกครองของ
 กรมหมื่นพิชิตปรีชากร พ.ศ. ๒๔๒๗ เป็นต้น มีผลทำให้อำนาจของเจ้าซึ่งถูกท้าทายมาก่อน
 หน้านี้แล้ว ถึงทวีความอ่อนแอลงและอำนาจเจ้าค่อย ๆ ทร่วงลงน้อยลงไปเรื่อย ๆ เมื่อราชสำนัก
 กรุงเทพฯ จัดการปกครองอย่างสมบูรณ์ในปี พ.ศ. ๒๔๔๒ ปฏิกริยาต่อต้านอย่างรุนแรงจึงไม่เกิดขึ้น

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

ผู้เขียนได้วางวัตถุประสงค์การค้นคว้าและวิจัยไว้ดังนี้

๑. เพื่อศึกษาถึงบทบาทและอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจของเจ้านายเมือง
เชียงใหม่
๒. เพื่อศึกษาถึงความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและเศรษฐกิจในเชียงใหม่ ตั้งแต่
พ.ศ. ๒๓๘๔ จนกระทั่งการเข้ามาจัดการปกครองแบบเทศาภิบาล พ.ศ. ๒๔๔๒ โดยจะศึกษา
และวิเคราะห์ถึงปัจจัยที่มีส่วนก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ตลอดจนผลของการเปลี่ยนแปลงที่มี
ต่อเจ้านายเมืองเชียงใหม่

ขอบเขตของการศึกษา

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ต้องการศึกษาถึง ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและเศรษฐกิจของเชียงใหม่ ก่อนการจัดการปกครองแบบเทศาภิบาล พ.ศ. ๒๔๔๒ เพื่อพิจารณาถึงผลกระทบจากความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ที่มีต่อ เจ้านายเชียงใหม่ ช่วงเวลาที่ศึกษาจึงอยู่ในระหว่าง พ.ศ. ๒๓๘๙-๒๔๔๒

วิธีการค้นคว้าและดำเนินการวิจัย

การค้นคว้าและวิจัยของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ได้ใช้ แนววิเคราะห์ทางประวัติศาสตร์ (Historical Approach) และ การนำเสนอในรูปของการพรรณาวเคราะห์ (Analytical Description) โดยใช้ข้อมูลทั้งที่เป็นเอกสารชั้นต้นและเอกสารชั้นรอง ข้อมูลชั้นต้นส่วนใหญ่มาจาก เอกสารจดหมายเหตุ รัชกาลที่ ๑-๕ จากแผนกตัวเขียนและจารึกหอพระสมุด และเอกสารสมัยรัชกาลที่ ๕ จากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ นอกจากนี้ยังมีเอกสารชั้นต้นที่ได้ตีพิมพ์แล้วอันเป็นบันทึกของนักสำรวจต่างชาติที่เข้ามาในเชียงใหม่ในช่วงเวลาที่ศึกษา และยังมีเอกสารชั้นรอง ซึ่งได้แก่ หนังสือ วิทยานิพนธ์ และบทความจากวารสาร เอกสารชั้นต้นที่ตีพิมพ์แล้ว และเอกสารชั้นรองจะค้นคว้าได้จากหอสมุดต่าง ๆ เช่น ห้องสมุดสยามสมาคม ห้องสมุดสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า หอสมุดกลางมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ หอสมุดกลางจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ห้องสมุดคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ความสำคัญหรือประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัยนี้

ทำให้เข้าใจถึงสภาพโครงสร้างทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของเมืองเชียงใหม่ และทำให้เกิดความเข้าใจและเห็นถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในเมืองเชียงใหม่ ในช่วงระยะเวลาที่ศึกษา พ.ศ. ๒๓๘๙ ถึง พ.ศ. ๒๔๔๒ และในระยะเวลาดังกล่าว